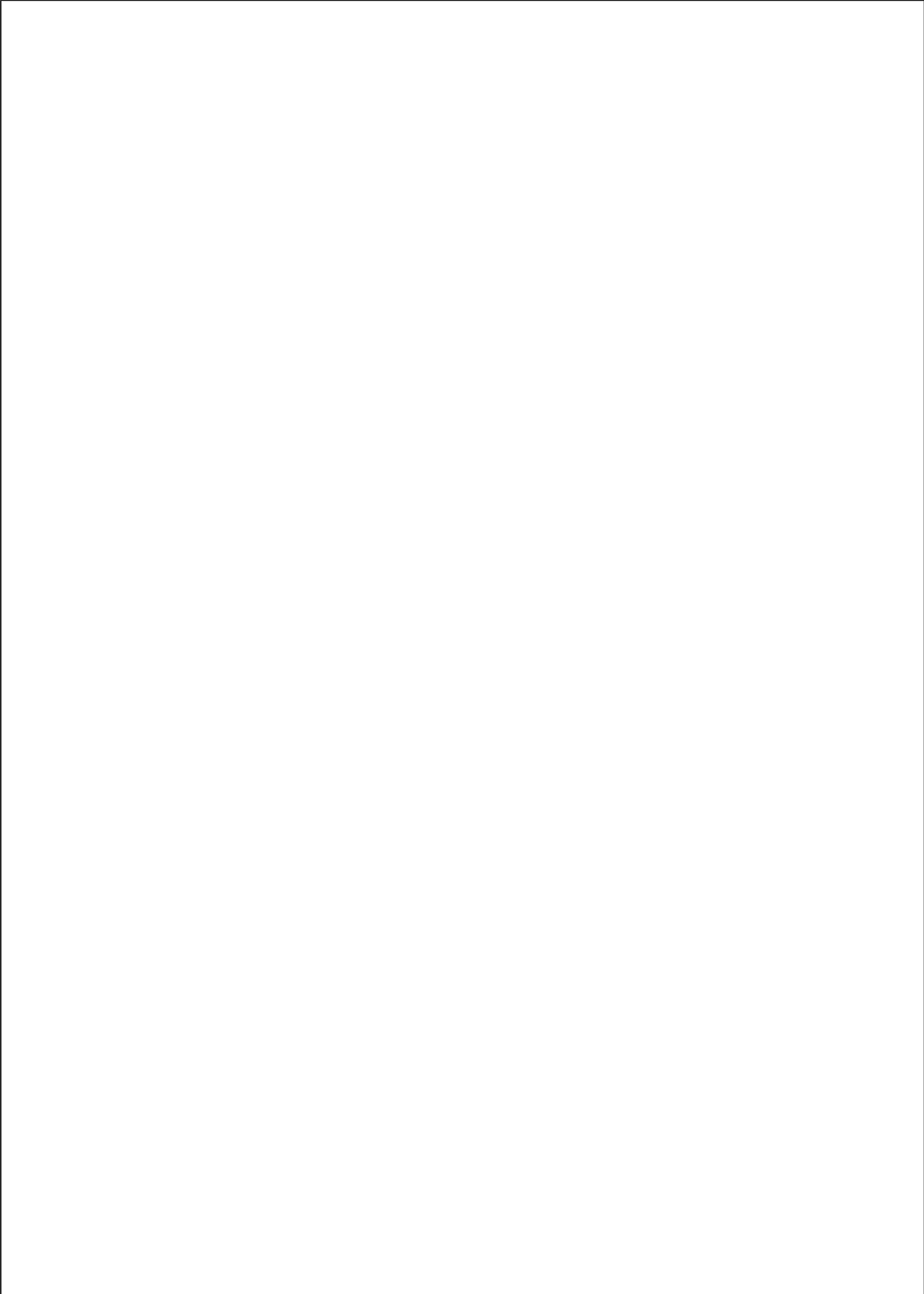

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/167950,Pawel-Kornacki-Niemieckie-zbrodnie-na-Zydach-na-ziemi-lomzyńskiej-latem-1941-rok.html>
01.03.2026, 06:38

Paweł Kornacki: Niemieckie zbrodnie na Żydach na ziemi łomżyńskiej latem 1941 roku

W 1939 r. wschodnia część Polski znalazła się pod okupacją sowiecką. Ziemia łomżyńska była najdalej na zachód wysuniętym obszarem zagarniętym przez ZSRS. Gdy 22 czerwca 1941 r. wybuchła wojna niemiecko-sowiecka, Łomżyńskie niemal natychmiast zostało zajęte przez Niemców. Miesiąc później Adolf Hitler wydał decyzję o utworzeniu Okręgu Białostockiego (Bezirk Białystok).

27.06.2026

[II Wojna Światowa](#) [Okupacja niemiecka](#) [Zbrodnie niemieckie](#) [Żydzi](#)

Latem 1941 r. Niemcy rozpoczęli na tym terenie akcję masowych mordów ludności żydowskiej. Po zdobyciu nowych obszarów jednym z celów niemieckich okupantów było zabezpieczenie zaplecza frontu. Chodziło o wyeliminowanie wszystkich współpracowników sowieckiego reżimu.

W pierwszej kolejności miano likwidować funkcjonariuszy Kominternu, działaczy komunistycznych, funkcjonariuszy partyjnych różnych szczebli, sabotażystów, propagandystów, partyzantów. Niemieckie komando wyszukiwały ich, aresztowały i najczęściej natychmiast rozstrzeliwały. Ofiarami czystek bardzo często stawali się urzędnicy niższego szczebla i ludzie trudniący się handlem. Skala tej do dziś nieopisanej zbrodni nie jest możliwa do oszacowania. Trzeba zaznaczyć, że choć nie miała ona charakteru wyraźnie antyżydowskiego, to właśnie Żydzi byli w znacznej mierze posądzani o sympatie prokomunistyczne. Bywało i tak, że niemieckie represje skierowane przeciwko komunistom przeradzały się w mordy, których ofiarami padali Żydzi.

27 czerwca 1941 r. Niemcy podpalili Wielką Synagogę w Białymstoku, do której zapędzili mężczyzn i chłopców. Pożar rozprzestrzenił się na całą dzielnicę żydowską. Oddziały niemieckie rozpoczęły akcje eksterminacyjne przeciwko Żydom, które trwały do połowy lipca. Liczba ofiar mordów z tego okresu do dziś pozostaje nieustalona. Przyjmuje się, że w pożarze synagogi i centrum miasta, w czasie trwającego wówczas pogromu zginęło ok. 2 tys. Żydów, a w późniejszych egzekucjach w Białymstoku mogło zostać zabitych 5 tys. osób. Są to jednak bardzo przybliżone dane.

Dotychczas nie zwrócono uwagi, że szczególne nasilenie niemieckiego terroru przeciwko Żydom miało miejsce latem 1941 r. na ziemi łomżyńskiej. Wynika to z faktu, że wydarzenia z pierwszych miesięcy od rozpoczęcia operacji „Barbarossa” jak dotąd były rozpatrywane przez pryzmat mordu w Jedwabnem. W historiografii utrwaliła się fałszywa teza o dziesiątkach pogromów, których sprawcami lub uczestnikami mieli być Polacy. Dokładna analiza wskazuje jednak, że w zachodniej części Okręgu Białystok dokonał się pierwszy na ziemiach polskich masowy mord Żydów, który omal nie doprowadził do zagłady tej społeczności już latem 1941 r. Należy przy tym zaznaczyć, że na pozostałych obszarach Okręgu Białystok społeczność żydowska przetrwała w tym czasie niemal bez strat. Jesienią 1941 r. Niemcy w zajętej części Związku Sowieckiego wymordowali ponad pół miliona Żydów. Okoliczności, w jakich doszło do tych aktów ludobójstwa, od lat są przedmiotem dyskusji historyków.

Jako pierwszy kwestią eksterminacji Żydów w Okręgu Białystok zajmował się Szymon Datner.

Większość jego ustaleń pozostaje aktualna. W latach osiemdziesiątych mord popełniony na Żydach z Łomży badał Zdzisław Sędziak. Po roku 2000, gdy historycy analizowali sprawę mordu w Jedwabnem, pojawiały się relacje o podobnych aktach terroru. Poszukiwano jednak wówczas takich, które wskazywałyby na udział w nich Polaków, a pomijano te, w których sprawcami byli wyłącznie Niemcy.

Twarz sprawcy

Dzięki badaniom Edmunda Dmitrowa oraz śledztwom prowadzonym przez Okręgową Komisję Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Białymstoku wiemy, że komandem, które latem 1941 r. mordowało Żydów na ziemi łomżyńskiej, kierował Obersturmführer SS Hermann Schaper. Popełnione przez niego zbrodnie wojenne dwukrotnie stały się przedmiotem dociekań niemieckiego wymiaru sprawiedliwości. Urodzony w 1911 r. Schaper pochodził ze Strasburga, zmarł w 2002 r. W 1964 r. został oskarżony o mordy popełnione w Łomżyńskim, jednak nie stanął przed sądem. W 1976 r. skazany za zbrodnie na Polakach i Żydach w Ciechanowie uniknął kary z powodów zdrowotnych.

Relację na temat działań oddziału Schapera złożył przesłuchiwany w latach sześćdziesiątych niemiecki komisarz z Łomży Karl (Klaus) von der Groeben. Oświadczył, że meldowano mu, iż to właśnie komando Schapera, złożone z około dziesięciu funkcjonariuszy, rozstrzeliwało Żydów łomżyńskich i było prawdopodobnie odpowiedzialne za mordy w Tykocinie. Groeben powiedział w czasie przesłuchania, że prosił zastępcę gauleitera Okręgu Białystok Waldemara Magunię, by oprawców dowodzonych przez Schapera odwołano z Łomży. Tak też stało się we wrześniu 1941 r. Należy jednak zaznaczyć, że Groeben na przedstawionych mu zdjęciach nie rozpoznał Schapera.

► [Czytaj całość na portalu przystanekhistoria.pl](#)

[Poprzedni Strona](#)

[Następny Strona](#)

Holokaust, II wojna światowa, Okupacja niemiecka, Zbrodnie niemieckie, Żydzi

Artykuł